

LENGYEL PÉNZEK MAGYARORSZÁGON A XVI–XVII. SZÁZADBAN*

GEDAI ISTVÁN

Az 1526-os katasztrofális mohácsi csatavesztést, majd politikai fordulatot követő időszak a magyar gazdaság teljes átrendeződését követelte. Egyértelmű, hogy a XVI. század közepén két részre szakadt Magyarország (Habsburg királyt uraló nyugati és északi országrész, valamint nemzeti fejedelem alatti Erdély) gazdasági lehetőségei teljesen mások voltak, mint a néhány évtizeddel korábbi, török nyomás ellenére is virágzó Magyarországnak. Az ország középső részének török megszállása azt jelentette, hogy a felségjogot itt egyik magyar uralkodó sem (Habsburg király és erdélyi fejedelem) tudta gyakorolni; az ország gazdaságirányításában, mint erőforrással tehát ezekkel a területekkel számolni nem lehetett. A politikailag, gazdaságilag megcsonkított ország kiadásai ugyanakkor megnövekedtek. A török elleni védelmi lánc hosszabb lett, s ez, valamint az állandó hadszíntér megnövelték a hadi kiadásokat. A töröknek fizetendő adók (Erdély részéről) ugyancsak az államkincstárt terhelték. Mindezek mellett a termelés bizonytalanná, egyes területeken a folyamatosság lehetetlenné vált. Ezt elsősorban a török dúlása, a lakosság rabszolgaként történő elhurcolása, de a császári seregek néha nem kisebb pusztítása okozta. Ilyen termelési feltételek mellett, amihez az útbizonytalanság is járult, a kereskedelem jobbra csak a határmenti területekre korlátozódott.

A XVI–XVII. századi viszonyok az ország nagy részének, főleg Erdélynek szinte kizárólagos külkereskedelmi partnerévé Lengyelországot rendelte. A szoros és intenzív lengyel–magyar kereskedelem pénztörténetünkben is mély nyomokat hagyott.

A lengyel pénzek magyarországi szerepét már korábban felismerték; legutóbb pedig *Huszár Lajos* adott korszerű elemzést¹ forgalmukról és okairól. Az ok egyértelműen az aprópénzhiány. Annak ellenére, hogy a lengyel pénzek ezt a szerepüket – az aprópénz forgalmát – betöltötték, a magyar gazdasági életben és pénzforgalomban játszott szerepük egyértelműen nem értékelhető pozitívan, nagyon sok panasz volt ellenük. Leleteink és okleveles adataink tanúsága szerint lengyel – és az idesorolandó litván, danzigi, elbingi, thoreni, livoniai, kurlandi – veretek közül dukát és tallér rendkívül ritkán fordul elő, csupán aprópénz: ort, VI-os garas, dutkának nevezett III-as garas, garas, poltura, félgaras és néha solidus; utóbbi szerepe azonban lényegtelen, vizsgálatnál elhanyagolható. A többi aprópénz értékelését sem lehet egységesen venni, ugyanis az ort, VI-os és III-as garas ellen

*A Herman Ottó Múzeum numizmatikai tanácskozásán elhangzott előadás kibővített változata (Miskolc 1983).

1. *Huszár Lajos*: A lengyel pénzek forgalma Magyarországon a XVI–XVII. században. Numizmatikai Közlöny. LXVIII–LXIX. (1969–1970). 57–62.

XVI–XVII. SZÁZADI LENGYEL ÉREMLELETEK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON.

nem volt panasz, csupán a garas, poltura és félgaras ellen. Ennek az volt az oka, hogy ezek a lengyel pénzek gyengébb ezüsből készültek a magyar pénzeknél, így az átváltásnál – garas = 3 denár, félgaras = 1, 1/2 denár – a magyar pénz hátrányba került és végül is azt eredményezte, hogy a gyenge minőségű lengyel pénz beáramlott és helyette a jó minőségű magyar pénzt és veretlen ezüstöt – minden tilalom ellenére – kivitték az országból. A magyar denár 7 latos ezüsből (437,5 ‰) készült, míg a lengyel félgaras 6 latos ezüsből (375 ‰), s 1558-ban ezt is 5, 1/2 latra (343,75 ‰) csökkentették. Legtöbb baj azonban az 1614-ben megjelent polturának nevezett dreipölkerekkel volt, ami néhány év alatt 7, 1/2 latos (468,5 ‰) ezüstről 6 latra (375 ‰) csökkent. Bár éppen erre az időre esik – 1619–1625 – az ún. „Kipper” inflációs korszak, amikor a magyar pénzek még a lengyelek minősége alá szállt; 2, 1/2 latos (156 ‰) ezüsből készültek.

A XVI–XVII. században azonban nemcsak lengyel pénzek forogtak Magyarországon és a lengyel pénzek sem játszottak azonos szerepet az ország különböző területein. Ugyancsak Huszár Lajos utalt arra, hogy a lengyel pénzeknek elsősorban a Felvidéken, valamint az ún. Részeken (Partium) és Erdélyben volt döntő a jelenlétük pénzforgalmunkban, míg az ország nyugati részén, az osztrák tartományok aprópénzei is forogtak és a lengyelek csak szórványosan fordultak elő, amit a földrajzi tényezők alapján természetesnek kell vennünk.

Huszár Lajos megállapításai a források kitűnő értelmezésén alapulnak; a magunk részéről csupán a lelet-térkép és egyes országrészek leleteinek részletes elemzésével kívánunk hozzájárulni a lengyel pénzek forgalmának további kutatásához. Vizsgálatainkhoz kizárólag a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában őrzött leletfeldolgozásokat vettük alapul; összesen 282, 1700 előtti záródású, lengyel pénzeket is tartalmazó leletet tekintettünk át. Természetesen nincs lehetőségünk valamennyi lelet részletes statisztikai vizsgálatára, hanem országrészenként, tájegységenként elemzünk tipikusnak tűnő, feltételezhetően hozzávetőlegesen teljesnek mondható leleteket. Utóbbi feltétel teljesítése a legnehezebb; különösen régebbi leleteknél vagyunk bizonytalanok a teljességet illetően.

Kutatásunk tárgya a XVI–XVII. századi Magyarország, így természetesen annak határain belüli jelenségekkel foglalkozunk. Említettük, hogy adataink a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában őrzött leletfeldolgozások. Ezek 1867-től folyamatosan készülnek. Kutatásunk egyik célja ezeknek az adatoknak közzététele, ezért nem változtattunk az eredeti, ott közölt névadatokon, azokat (a közigazgatási elnevezéseket) változatlan formában adjuk. 1919 után csak a mai Magyarország közigazgatási területéről vannak leletfeldolgozásaink, így összképünk kissé torz lesz, hiszen a hajdani Erdély és Felvidék azóta előkerült leleteit térképünk nem tartalmazhatja. Mégis annyi anyagunk van, hogy általános következtetésekre is alkalmas; a reprezentatív jellegű vizsgálat pedig mindenképpen értékelhető.

Az erdélyi országrészből a cintosi, szászcsanádi (Alsó-Fehér megye), dési, szilkereki (Szolnok-Doboka megye), szászmagyarosi (Kis-Küküllő megye), halmágláposi (Nagy-Küküllő megye) és diósodi (Szilágy megye) leleteket elemezzük.

Cintos (Alsó-Fehér megye).

Iráttár: 297B/1913.

Magyar:	329 db	47,66%
Erdély:	6 db	0,85%
Lengyel:	325 db	47,16%
Egyéb:	30 db	4,33%

A lengyel veretek részletezése:

Lengyel:	252 db	77,54%
Riga:	49 db	15,08%
Litván:	24 db	7,38%

Kibocsátók szerint:

I. Zsigmond előtt:	38 db	11,69%
I. Zsigmond:	18 db	5,64%
Báthori István:	25 db	7,69%
III. Zsigmond:	244 db	75,08%

Pénznekem szerint:

1/2-garas	56 db	17,23%
III-as garas	257 db	79,08%
VI-os garas	12 db	3,69%

Szászcsanád (Alsó-Fehér megye).

Iráttár: 42B/1913.

Dukát:	10 db	0,51%
Tallér	3 db	0,15%
Apró:	1968 db	99,34%

Az aprópénzek:

Magyar:	1480 db	75,20%
Lengyel:	302 db	15,35%
Egyéb:	186 db	9,45%

A lengyel veretek megoszlása:

Lengyel:	254 db	84,11%
Litván:	16 db	5,30%
Danzig:	16 db	5,30%
Elbing:	2 db	0,65%
Riga:	14 db	4,64%

Uralkodók szerint:

I. Zsigmond előtt:	97 db	32,12%
I. Zsigmond	18 db	5,96%
Zsigmond Ágost	11 db	3,64%
Báthori István:	11 db	3,64%
III. Zsigmond	165 db	54,64%

Pénznekem szerint:

1/2 garas	142 db	47,02%
garas	89 db	29,48%
III-as garas	71 db	23,50%

Dés (Szolnok-Doboka megye.)

Iráttár: 610/1904.

Magyar:	28 db	2,75%
Erdély:	13 db	1,28%
Lengyel:	883 db	86,83%
Egyéb:	93%	9,14%

A lengyel pénzek:

Lengyel:	881 db	99,77%
Litván:	2 db	0,23%

Kibocsátók szerint:

III. Zsigmond:	565 db	63,97%
----------------	--------	--------

Johann Casimir: 318 db 36,03%

Pénznekem szerint:

poltúra:	465 db	52,77%
garas:	1 db	0,11%
III-as garas:	29 db	3,28%
VI-os garas:	387 db	43,84%

Szilkerék (Szolnok-Doboka megye.)

Iráttár: 80/1952

Magyar:	4 db	0,35%
Erdély:	41 db	3,64%
Lengyel:	915 db	81,26%
Egyéb:	166 db	14,75%

A lengyel pénzek megoszlása:

Lengyel:	910 db	99,45%
Litván:	3 db	0,33%
Riga:	2 db	0,22%

Kibocsátók szerint:

I. Zsigmond előtt:	1 db	0,11%
Zsigmond Ágost:	2 db	0,22%
III. Zsigmond:	912 db	99,67%

Pénznekem szerint:

poltúra:	856 db	93,55%
1/2 garas:	3 db	0,33%
garas:	2 db	0,22%
III-as garas:	45 db	4,92%
VI-os garas:	9 db	0,98%

Szászmagyaros; Küküllőmagyaros.

(Kis-Küküllő megye) Iráttár: 55B/1910

Aprópénzek

Erdély:	3 db	3,10%
Lengyel:	94 db	96,90%

Lengyel tartományi veretek nem voltak.

Valamennyi lengyel pénz kibocsátója

III. Zsigmond:

Pénznekem szerint:

garas:	11 db	11,70%
III-as garas:	50 db	53,19%
VI-os garas:	33 db	35,11%

Halmáglápos (Nagy-Küküllő megye)

Iráttár: 243A/1910, 203B/1910

Magyar:	6 db	2,45%
Lengyel:	216 db	88,16%
Egyéb:	23 db	9,39%

Lengyel tartományi pénzek nem voltak.

Kibocsátók szerint:

III. Zsigmond:	114 db	52,77%
Johann Casimir:	102 db	47,23%

Pénznekem szerint:

poltúra:	85 db	39,35%
III-as garas:	13 db	6,02%
VI-os garas:	118 db	54,63%

Diósod (Szilágy megye) Iráttár: 588/1904

Erdély:	6 db	19,35%
Lengyel:	24 db	77,42%
Egyéb:	1 db	3,23%

A lengyel pénzek megoszlása:		
Lengyel:	17 db	70,84%
Litván:	4 db	16,66%
Riga:	3 db	12,50%

Kibocsátók szerint:		
Báthori István:	3 db	12,50%
III. Zsigmond:	21 db	87,50%
Mind a 24 db lengyel veret III-as garas volt; 100%		

Az egyes leletek %-os adatait összesítve, Erdélyre vonatkoztatva az alábbi képet kapjuk:

Magyar veretek:	22,37%
Lengyel pénzek:	70,44%
Egyéb veretek:	7,19%

A lengyel vereteken belüli megoszlás:	
Lengyel:	90,24%
Danzig:	0,76%
Elbing:	0,09%
Litván:	4,27%
Riga:	4,64%
Kor szerint:	
I. Zsigmond előtt:	6,28%

I. Zsigmond:	1,64%
Zsigmond Ágost:	0,55%
Báthori István:	3,40%
III. Zsigmond:	76,24%
Johann Casimir:	11,89%
Pénznevek szerint:	
poltúra:	26,52%
1/2 garas:	9,23%
garas:	5,93%
III-as garas:	38,57%
VI-os garas:	19,75%

A középkori Északkelet-Magyarországról, az ún. Partiumból 13 leletet vizsgáltunk meg; Abaúj-Torna megyéből a szinai és tomori, Bereg megyéből a beregrákosi, Borsod megyéből a sajóvelezdi és sáta, a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből a podrogolaszi és sárospataki, Sáros megyéből a györkvágásai, Szabolcs megyéből a kisvárdai, nyírbogdányi és nyíribronyi, Ung megyéből a sztrainvári (Laborcszög), végül Zemplén megyéből a tállyai leleteket.

Szina (Abaúj-Torna megye) Irattár: 10/1922.

Magyar:	3 db	2,50%
Lengyel:	102 db	85,00%
Egyéb:	15 db	12,50%

Lengyel tartományi veret nem volt.

Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	69 db	67,65%
Johann Casimir:	33 db	32,35%

Pénznevek szerint:		
poltúra:	64 db	62,75%
III-as garas:	5 db	4,90%
VI-os garas:	33 db	32,35%

Tomor (Abaúj-Torna megye) Irattár: 185B/1910

Erdély:	1 db	0,18%
Lengyel:	449 db	99,82%

A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	224 db	49,89%
Litván:	118 db	26,28%
Riga:	107 db	23,83%

Kibocsátók szerint:		
Zsigmond Ágost	23 db	5,12%
Báthori István	171 db	38,08%
III. Zsigmond:	255 db	56,80%

Valamennyi lengyel kibocsátású pénz III-as garas volt.

Beregrákos (Bereg megye) Irattár: 77/1941.

Lengyel:	111 db	98,23%
Egyéb:	2 db	1,77%

Lengyel tartományi veret nem volt.

Valamennyi lengyel pénz kibocsátója:

III. Zsigmond.

Valamennyi lengyel pénz poltúra volt.

Sajóvelezd (Borsod megye) Irattár: 85/1939.

Dukát:	3 db	0,07%
Tallér:	5 db	0,11%
Aprópénz:	4330 db	99,82%

Az aprópénzek:

Magyar:	3296 db	76,13%
Erdély:	4 db	0,09%
Lengyel:	731 db	16,88%
Egyéb:	299 db	6,90%

A lengyel veretek megoszlása:

Lengyel:	551 db	75,38%
Litván:	14 db	1,91%
Danzig:	44 db	6,02%
Elbing:	14 db	1,91%
Porosz terület:	104 db	14,23%
Riga:	4 db	0,55%

Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	439 db	60,05%

I. Zsigmond:	239 db	32,69%
Zsigmond Ágost:	1 db	0,14%
Báthori István:	3 db	0,41%
III. Zsigmond:	49 db	6,71%
Pénznekem szerint:		
1/2 garas:	508 db	69,50%
garas:	199 db	27,22%
III-as garas:	22 db	3,01%
VI-os garas:	2 db	0,27%
Sáta (Borsod megye) Irattár: 195/1933		
Magyar:	15 db	10,34%
Lengyel:	117 db	80,69%
Egyéb:	13 db	8,97%
Lengyel tartományi pénz nem volt.		
Valamennyi lengyel pénz kibocsátója:		
III. Zsigmond.		
Pénznekem szerinti megoszlás:		
poltúra:	89 db	76,07%
III-as garas:	9 db	7,69%
VI-os garas:	19 db	16,24%
Bodrogolaszi (Borsod-Abauj-Zemplén megye)		
Irattár: 50/1964.		
Lengyel:	1310 db	99,77%
Egyéb:	3 db	0,23%
A lengyel pénzek megoszlása:		
Lengyel:	905 db	69,08%
Litván:	119 db	9,09%
Riga:	286 db	21,83%
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond:	3 db	0,23%
Báthori István:	59 db	4,50%
III. Zsigmond:	1248 db	95,27%
Pénznekem szerint:		
garas:	2 db	0,16%
III-as garas:	1292 db	98,62%
VI-os garas:	16 db	1,22%
Sárospatak (Borsod-Abauj-Zemplén megye)		
Irattár: 11-54/1974.		
Dukát:	10 db	1,16%
Tallér:	14 db	1,63%
Aprópénz:	837 db	97,21%
Aprópénz:		
Magyar:	97 db	11,59%
Lengyel:	492 db	58,78%
Egyéb:	248 db	29,63%
A lengyel pénzek megoszlása:		
Lengyel:	490 db	99,60%
Danzig:	1 db	0,20%
Thorn:	1 db	0,20%
Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	278 db	56,50%
Johann Casimir:	214 db	43,50%
Pénznekem szerint:		
poltúra:	256 db	52,03%

III-as garas:	19 db	3,86%
VI-os garas:	186 db	37,81%
18-as garas:	31 db	6,30%
Györkvágása (Sáros megye) Irattár: 23B/1911.		
Lengyel:	138 db	99,28%
Egyéb:	1 db	0,72%
A lengyel pénzek:		
Lengyel:	136 db	98,55%
Elbing:	2 db	1,45%
Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	1 db	0,73%
Johann Casimir:	137 db	99,27%
Pénznekem szerint:		
VI-os garas:	1 db	0,73%
18-as garas:	136 db	98,54%
XXX-as garas:	1 db	0,73%
Kisvárd (Szabolcs-Szatmár megye)		
Irattár: 205B/1916.		
Lengyel pénzek:	410 db	98,09%
Egyéb veretek:	8 db	1,91%
Lengyel tartományi veret nem volt.		
Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	3 db	0,73%
Johann Casimir:	402 db	98,05%
III. Johann:	5 db	1,22%
Pénznekem szerint:		
VI-os garas:	390 db	95,12%
18-as garas:	15 db	3,66%
XXX-as garas:	5 db	1,22%
Nyírbogdány (Szabolcs-Szatmár megye)		
Irattár: 57/1950.		
Magyar:	268 db	29,16%
Lengyel:	519 db	56,47%
Egyéb:	132 db	14,37%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	513 db	98,84%
Danzig:	3 db	0,58%
Thorn:	3 db	0,58%
Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	89 db	17,15%
Johann Casimir:	425 db	81,89%
III. Johann:	5 db	0,96%
Pénznekem szerint:		
poltúra:	75 db	14,45%
III-as garas:	7 db	1,35%
VI-os garas:	376 db	72,45%
18-as garas:	61 db	11,75%
Nyíribrony (Szabolcs-Szatmár megye)		
Irattár: 115/1960		
Magyar:	7141 db	70,47%
Lengyel:	1854 db	18,59%
Egyéb:	978 db	9,81%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	1552 db	83,71%

Litván:	97 db	5,23%
Danzig:	42 db	2,27%
Elbing:	17 db	0,92%
Riga:	146 db	7,87%

Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	564 db	30,40%
I. Zsigmond:	369 db	19,91%
Zsigmond Ágost:	15 db	0,82%
Báthori István:	92 db	4,96%
III. Zsigmond:	814 db	43,91%

Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	841 db	45,36%
garas:	365 db	19,69%
III-as garas:	643 db	34,68%
VI-os garas:	5 db	0,27%

Sztrainvár (Laborcsözög) (Ung megye)

Irattár: 88/1904.

Magyar:	12 db	2,87%
Lengyel:	374 db	89,47%
Egyéb:	32 db	7,66%

A lengyel pénzek között tartományi veret nem volt.

Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	60 db	16,04%
Johann Casimir:	303 db	81,02%
III. Johann:	11 db	2,94%

Pénznemek szerint:		
poltúra:	43 db	11,50%
III-as garas:	4 db	1,07%
VI-os garas:	327 db	87,43%

Tállya. (Zemplén megye) Irattár: 118/1928.

Magyar:	5 db	0,75%
Lengyel:	621 db	93,52%
Egyéb:	38 db	5,73%

A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	592 db	95,33%
Danzig:	12 db	1,93%
Elbing:	4 db	0,65%
Litván:	2 db	0,32%
Thorn:	11 db	1,77%

Kibocsátók szerint:		
III. Zsigmond:	114 db	18,36%
Johann Casimir:	507 db	81,64%

Pénznemek szerint:		
poltúra:	164 db	26,41%
III-as garas:	9 db	1,45%
VI-os garas:	367 db	59,10%
18-as garas:	81 db	13,04%

Az egyes leletek %-os adatait összesítve a Partiumra

az alábbi képet kapjuk:

Magyar veretek:	15,78%
Lengyel pénzek:	76,51%
Egyéb veretek:	7,71%

A lengyel tartományok:

Lengyel:	89,89%
Danzig:	1,00%
Elbing:	0,43%
Litván:	3,30%
Porosz terület:	1,10%
Riga:	4,08%
Thorn:	0,20%

Kor, illetve kibocsátók szerint:

I. Zsigmond előtt:	6,96%
I. Zsigmond:	4,06%
Zsigmond Ágost:	0,47%
Báthori István:	3,69%
III. Zsigmond:	44,60%
Johann Casimir:	39,83%
III. Johann:	0,39%

Pénznemek szerint:		
poltúra:	26,39%	
1/2 garas:	8,84%	
garas:	3,62%	
III-as garas:	19,75%	
VI-os garas:	31,00%	
18-as garas:	10,25%	
XXX-as garas:	0,15%	

A Felvidékről – királyi Magyarország – négy leletet elemeztünk: a hontmegyei hontkiséri, a nógrádmegyei béri és mátraszőlősi, valamint a nyitrai megyei felsőzellei leleteket.

Hontkísér (Hont megye)

Irattár: 201B/1916, 232A/1916.

Magyar	474 db	32,44%
Lengyel:	849 db	58,11%
Egyéb	138 db	9,45%

A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	700 db	82,45%
Danzig:	1 db	0,12%

Elbing:	2 db	0,24%
Litván:	56 db	6,59%
Porosz terület:	19 db	2,24%
Riga:	71 db	8,36%

Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	229 db	26,97%
I. Zsigmond:	27 db	3,19%
Báthori István:	38 db	4,47%
III. Zsigmond:	555 db	65,37%

Pénznekem szerint:		
poltúra:	340 db	40,05%
1/2 garas:	1 db	0,12%
garas:	27 db	3,18%
III-as garas:	466 db	54,89%
VI-os garas:	15 db	1,76%

Bér (Nógrád megye) Irattár: 05-5/1956.

Magyar:	2153 db	79,65%
Lengyel:	343 db	12,69%
Egyéb:	207 db	7,66%

A lengyel veretek megoszlása:

Lengyel:	282 db	82,22%
Danzig:	15 db	4,37%
Elbing:	3 db	0,87%
Litván:	6 db	1,75%
Porosz terület:	33 db	9,62%
Riga:	4 db	1,17%

Kibocsátók szerint:

I. Zsigmond előtt:	174 db	50,73%
I. Zsigmond:	138 db	40,23%
Báthori István:	6 db	1,75%
III. Zsigmond:	25 db	7,29%

Pénznekem szerint:

1/2 garas:	171 db	49,85%
garas:	139 db	40,52%
III-as garas:	33 db	9,63%

Mátraszőlős (Nógrád megye) Irattár: 13/1959.

Magyar:	408 db	71,20%
Lengyel:	158 db	27,58%
Egyéb:	7 db	1,22%

A lengyel veretek:

Lengyel:	128 db	81,01%
Danzig:	2 db	1,27%
Elbing:	1 db	0,63%
Litván:	10 db	6,33%
Porosz terület:	4 db	2,53%
Riga:	13 db	8,23%

Kibocsátók szerint:

I. Zsigmond előtt:	21 db	13,29%
I. Zsigmond:	16 db	10,13%
Báthori István:	4 db	2,53%
III. Zsigmond:	117 db	74,05%

Pénznekem szerint:

1/2 garas:	30 db	18,99%
garas:	7 db	4,43%
III-as garas:	115 db	72,78%
VI-os garas:	6 db	3,80%

Felsőzelle (Nyitra megye) Irattár: 60B/1912.

Magyar:	169 db	34,63%
Lengyel:	26 db	5,33%
Egyéb:	293 db	60,04%

A lengyel veretek megoszlása:

Lengyel:	25 db	96,15%
Litván:	1 db	3,85%

Kibocsátók szerint:

III. Zsigmond:	25 db	96,15%
Johann Casimir:	1 db	3,85%

Pénznekem szerint:

poltúra:	8 db	30,76%
garas:	1 db	3,85%
III-as garas:	6 db	23,08%
VI-os garas:	11 db	42,31%

A 4 felvidéki lelet összesítése:

Magyar:	54,48%
Lengyel:	25,93%
Egyéb:	19,59%

A lengyel tartományok megoszlása:

Lengyel:	85,46%
Danzig:	1,44%
Elbing:	0,43%
Litván:	4,63%
Porosz terület:	3,60%
Riga:	4,44%

Kibocsátók szerint:

I. Zsigmond előtt:	22,75%
I. Zsigmond:	13,38%
Báthori István:	2,19%
III. Zsigmond:	60,72%
Johann Casimir:	0,96%

Pénznekem szerint:

poltúra:	17,71%
1/2 garas:	17,24%
garas:	12,99%
III-as garas:	40,09%
VI-os garas:	11,97%

A Tiszántúlról a Békés megyei csabacsüdi, dobozi, szarvasi, a Hajdu megyei téglási és a Szolnok megyei bócsatelki leleteket idézzük.

Csabacsüd (Békés megye) Irattár: 63/1971.

Magyar:	11 db	12,94%
Lengyel:	39 db	45,88%
Egyéb:	35 db	41,18%

A lengyel veretek megoszlása:

Lengyel:	10 db	25,64%
Danzig:	9 db	23,08%
Elbing:	2 db	5,13%
Litván:	1 db	2,56%
Porosz terület:	17 db	43,59%

Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond:	33 db	84,61%
Zsigmond Ágost:	2 db	5,13%
Báthori István:	4 db	10,26%
Pénznemek szerint:		
garas:	37 db	94,87%
III-as garas:	2 db	5,13%
Doboz (Békés megye) Irattár: 74/1968.		
tallér:	36 db	1,97%
aprópénz:	1787 db	98,03%
Az aprópénz:		
Magyar:	1403 db	78,50%
Lengyel:	352 db	19,70%
Egyéb:	32 db	1,80%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	326 db	92,62%
Litván:	5 db	1,42%
Porosz terület:	1 db	0,28%
Riga:	20 db	5,68%
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	69 db	19,60%
I. Zsigmond:	36 db	10,23%
Báthori István:	13 db	3,69%
III. Zsigmond:	234 db	66,48%
Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	103 db	29,27%
garas:	153 db	43,47%
III-as garas:	96 db	27,26%
Szarvas (Békés megye)		
Irattár: 124A/1917; 168B/1917.		
tallér:	6 db	2,04%
aprópénz:	288 db	97,96%
Az aprópénz:		
Lengyel:	187 db	64,93%
Egyéb:	101 db	35,07%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	55 db	29,41%
Danzig:	19 db	10,16%
Elbing:	7 db	3,75%
Litván:	49 db	26,20%
Porosz terület:	35 db	18,72%
Riga:	22 db	11,76%
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	1 db	0,53%
I. Zsigmond:	107 db	57,22%
Báthori István:	63 db	33,69%
III. Zsigmond:	16 db	8,56%
Pénznemek szerint:		
poltúra	1 db	0,53%
garas:	101 db	54,01%
III-as garas:	85 db	45,46%
Téglás (Hajdu megye) Irattár: 61/1936.		
Magyar:	1131 db	42,28%
Lengyel:	773 db	28,90%
Egyéb:	771 db	28,82%

A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	203 db	26,26%
Danzig:	163 db	21,09%
Elbing:	57 db	7,37%
Litván:	44 db	5,69%
Porosz terület:	306 db	39,59%
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	25 db	3,23%
I. Zsigmond:	738 db	95,48%
Zsigmond Ágost:	8 db	1,03%
Báthori István:	2 db	0,26%
Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	37 db	4,79%
garas:	736 db	95,21%
Bócsatelek (Szolnok megye) Irattár: 179/1917.		
Magyar:	535 db	11,35%
Lengyel:	2806 db	59,55%
Egyéb:	1371 db	29,10%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	2050 db	73,06%
Danzig:	221 db	7,88%
Elbing:	80 db	2,85%
Litván:	60 db	2,14%
Porosz terület:	375 db	13,36%
Riga:	20 db	0,71%
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	1277 db	45,33%
I. Zsigmond:	1418 db	50,54%
Zsigmond Ágost:	68 db	2,42%
Báthori István:	48 db	1,71%
Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	1829 db	65,18%
garas:	977 db	34,82%
A %-os kimutatásokat összesítve:		
Magyar:	29,02%	
Lengyel:	43,79%	
Egyéb:	27,19%	
A lengyel vereteken belüli megoszlás:		
Lengyel:	49,40%	
Danzig:	12,44%	
Elbing:	3,82%	
Litván:	7,60%	
Porosz ter.	23,11%	
Riga:	3,63%	
Kor, illetve kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	13,74%	
I. Zsigmond:	59,61%	
Zsigmond Ágost:	1,72%	
Báthori István:	9,92%	
III. Zsigmond:	15,01%	
Pénznemek szerint:		
poltúra:	0,10%	
1/2 garas:	19,85%	
garas:	64,48%	
III-as garas:	15,57%	

A Duna–Tisza-közéről két leletet vizsgáltunk meg; a fajszi és hajósi leleteket.

Fajszi; Garadomb. (Bács-Kiskun megye)

Iráttár: 136/1966.
tallér: 2 db 0,05%
aprópénz: 4128 db 99,95%

Az aprópénzek:
Magyar: 4017 db 97,29%
Lengyel: 85 db 2,05%
Egyéb: 28 db 0,66%

A lengyel veretek megoszlása:
Lengyel: 82 db 96,46%
Danzig: 1 db 1,18%
Porosz ter. 1 db 1,18%
Riga 1 db 1,18%

Kibocsátók szerint:
I. Zsigmond előtt: 65 db 76,47%
I. Zsigmond: 18 db 21,17%
Báthori István: 1 db 1,18%
III. Zsigmond: 1 db 1,18%

Pénznemek szerint:
1/2 garas: 82 db 96,46%
garas: 3 db 3,54%

Hajós (Bács-Kiskun megye)

Iráttár: 224/1933.
Magyar: 3013 db 84,38%
Lengyel: 327 db 9,16%
Egyéb: 231 db 6,46%

A lengyel veretek megoszlása:
Lengyel: 290 db 88,68%
Danzig: 8 db 2,45%

Elbing: 1 db 0,31%
Litván: 4 db 1,22%
Porosz ter.: 24 db 7,34%

Kibocsátók szerint:
I. Zsigmond előtt: 176 db 53,82%
I. Zsigmond: 150 db 45,87%
Báthori István: 1 db 0,31%

Pénznemek szerint:
1/2 garas: 295 db 90,21%
garas: 32 db 9,79%

A két lelet adatai összesítve:
Magyar veret: 90,84%
Lengyel pénz: 5,60%
Egyéb: 3,56%

A lengyel veretek belső megoszlása:

Lengyel: 92,57%
Danzig: 1,81%
Elbing: 0,16%
Litván: 0,61%
Porosz terület: 4,26%
Riga: 0,59%

Kor szerinti megoszlás:

I. Zsigmond előtt: 65,13%
I. Zsigmond: 33,53%
Báthori István: 0,75%
III. Zsigmond: 0,59%

Pénznemek szerint:
1/2 garas: 93,34%
garas: 6,66%

Végül a Dunántúlról 7 leletet tekintettünk át; a Baranya megyei fazekasbodai, a Tolna megyei decsi, kisvejkei, závodi, a Veszprém megyei balatonfőkajári, padragi és a Zala megyei alsózsidi éremleleteket.

Fazekasboda (Baranya megye) Iráttár: 108/1963.

Magyar 5920 db 91,22%
Lengyel: 384 db 5,92%
Egyéb 185 db 2,86%

A lengyel veretek megoszlása:
Lengyel: 301 db 78,38%
Danzig: 25 db 6,51%
Elbing: 9 db 2,34%
Litván: 11 db 2,86%
Porosz terület: 37 db 9,63%
Riga: 1 db 0,28%

Kibocsátók szerint:
I. Zsigmond előtt: 176 db 45,83%
I. Zsigmond: 192 db 50,00%
Zsigmond Ágost: 9 db 2,34%
Báthori István: 7 db 1,83%

Pénznemek szerint:

1/2 garas: 267 db 69,53%
garas: 115 db 29,95%
III-as garas: 2 db 0,52%

Decs (Tolna megye) Iráttár: 43/1966.

Magyar: 2570 db 84,87%
Lengyel: 243 db 8,03%
Egyéb: 211 db 7,10%

A lengyel veretek megoszlása:
Lengyel: 147 db 60,49%
Danzig: 28 db 11,53%
Elbing: 9 db 3,70%
Litván: 7 db 2,88%
Porosz terület: 51 db 20,99%
Riga: 1 db 0,41%

Kibocsátók szerinti megoszlás:		
I. Zsigmond előtt:	89 db	36,63%
I. Zsigmond:	144 db	59,26%
Zsigmond Ágost:	7 db	2,88%
Báthori István:	3 db	1,23%
Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	129 db	53,09%
garas:	114 db	46,91%
Kisvejké (Tolna megye) Irattár: 82/1966.		
dukát:	2 db	0,31%
tallér:	2 db	0,31%
aprópénz:	637 db	99,38%
Az aprópénzek:		
Magyar:	525 db	82,42%
Lengyel:	62 db	9,73%
Egyéb:	50 db	7,85%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	46 db	74,19%
Danzig:	5 db	8,07%
Elbing:	1 db	1,61%
Litván:	1 db	1,61%
Porosz terület	9 db	14,52%
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	27 db	43,55%
I. Zsigmond:	31 db	50,00%
III. Zsigmond:	4 db	6,45%
Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	41 db	66,13%
garas:	17 db	27,42%
III-as garas:	4 db	6,45%
Závod (Tolna megye) Irattár: 107/1965.		
Magyar	824 db	88,13%
Lengyel:	85 db	9,09%
Egyéb	26 db	2,78%
A lengyel pénzek között tartományi veret nem volt.		
Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	61 db	71,76%
I. Zsigmond:	24 db	28,24%
Valamennyi lengyel pénz 1/2 garas volt.		
Balatonfőkajár (Veszprém megye)		
Irattár: 138/1967.		
tallér:	268 db	7,16%
aprópénz:	3475 db	92,84%
Az aprópénzek:		
Magyar:	2796 db	80,46%
Lengyel:	198 db	5,70%
Egyéb:	481 db	13,84%
A lengyel pénzek megoszlása:		
Lengyel:	132 db	66,66%
Danzig:	15 db	7,58%
Elbing:	8 db	4,05%
Litván:	5 db	2,52%
Porosz terület:	37 db	18,70%
Riga:	1 db	0,50%

Kibocsátók szerint:		
I. Zsigmond előtt:	80 db	40,40%
I. Zsigmond:	115 db	58,08%
Báthori István:	3 db	1,52%
Pénznemek szerint:		
1/2 garas:	113 db	57,07%
garas:	85 db	42,93%
Padrag (Veszprém megye) Irattár: 268/1930.		
Magyar (Erdély)	2 db	0,48%
Lengyel:	416 db	99,52%
A lengyel pénzek megoszlása:		
(27 db nem értékelhető)		
Lengyel:	282 db	72,49%
Litván:	31 db	7,97%
Riga:	76 db	19,54%
Kibocsátók szerint:		
Báthori István:	3 db	0,77%
III. Zsigmond:	386 db	99,23%
Pénznemek szerint:		
III-as garas:	380 db	97,69%
VI-os garas:	9 db	2,31%
Alsózsíd (Zala megye)		
Irattár: 657/1900.		
tallér:	98 db	42,42%
aprópénz:	133 db	57,58%
Az aprópénz:		
Magyar (erdélyi)	1 db	0,75%
Lengyel:	132 db	99,25%
A lengyel veretek megoszlása:		
Lengyel:	84 db	63,63%
Litván:	17 db	12,88%
Riga:	31 db	23,49%
Kibocsátók szerint:		
Báthori István:	12 db	9,09%
III. Zsigmond:	120 db	90,91%
Pénznemek szerint:		
III-as garas:	125 db	94,70%
VI-os garas:	7 db	5,30%
Összesítve a dunántúli leleteket:		
Magyar:	61,19%	
Lengyel:	33,89%	
Egyéb:	4,92%	
A lengyel veretek belső megoszlása:		
Lengyel:	73,69%	
Danzig:	4,81%	
Elbing:	1,67%	
Litván:	4,39%	
Porosz terület:	9,12%	
Riga:	6,32%	
Kibocsátók szerinti megoszlás:		
I. Zsigmond előtt:	34,02%	
I. Zsigmond:	35,08%	
Zsigmond Ágost:	0,75%	
Báthori István:	2,06%	
III. Zsigmond:	28,08%	

Pénzszemek szerinti megoszlás:

1/2 garas: 49,40%
 garas: 21,03%

III-as garas: 28,48%
 VI-os garas: 1,09%

Az áttekinthetőség kedvéért az egyes országrészek adatait egy táblázatba foglaltuk össze:

	Erdély	Partium	Felvidék	Tiszán- túl	Duna- Tisza- köze	Dunántúl	Összes
Magyar veret	22,37	15,78	54,48	29,02	90,84	61,19	45,62%
Lengyel pénz	70,44	76,51	25,93	43,79	5,60	33,89	42,69%
Egyéb veret	7,19	7,71	19,59	27,19	3,56	4,92	11,69%
Lengyel	90,24	89,89	85,46	49,40	92,57	73,69	80,21%
Danzig	0,76	1,00	1,44	12,44	1,81	4,81	3,71%
Elbing	0,09	0,43	0,43	3,82	0,16	1,67	1,20%
Litván	4,27	3,30	4,63	7,60	0,61	4,39	4,13%
Porosz terület	–	1,10	3,60	23,11	4,26	9,12	6,87%
Riga	4,64	4,08	4,44	3,63	0,59	6,32	3,95%
Thorn	–	0,20	–	–	–	–	0,03%
I. Zsigmond előtt	6,28	6,96	22,75	13,74	65,13	34,03	24,82%
I. Zsigmond	1,64	4,06	13,38	59,61	33,53	35,08	24,55%
Zsigmond Ágost	0,55	0,47	–	1,72	–	0,75	0,58%
Báthori István	3,40	3,69	2,19	9,92	0,75	2,06	3,67%
III. Zsigmond	76,24	44,60	60,72	15,01	0,59	28,08	37,54%
Johann Casimir	11,89	39,83	0,96	–	–	–	8,78%
III. Johann	–	0,39	–	–	–	–	0,06%
Poltúra	26,52	26,39	17,71	0,10	–	–	11,79%
1/2 garas	9,23	8,84	17,24	19,85	93,34	49,40	32,98%
Garas	5,93	3,62	12,99	64,48	6,66	21,03	19,12%
III-as garas	38,57	19,57	40,09	15,57	–	28,48	23,74%
VI-os garas	19,75	31,00	11,97	–	–	1,09	10,64%
18-as garas	–	10,25	–	–	–	–	1,71%
XXX-as garas	–	0,15	–	–	–	–	0,02%

Minden reprezentatív felmérésnek vannak olyan hiányosságai, amelyek a vég-eredmény egyes megállapításait megkérdőjelezhetik. A leletek bizonyos mértékig önkényesen kiválasztottak, elsődleges kritériuma a jól-feldolgozottság volt. Így a leletelemzések egyes megállapításai csak ezek figyelembevételével fogadhatók el. A leletképek valóságosan mutatja a lengyel pénzek általános forgalmát. Ezt azonban nem szabad túlértékelni; a forgalom ugyan általános, de nem kizárólagos. Az ország egész területén előfordultak olyan éremleletek – főleg a XVI. században (de ennek végén is, amikor már forogtak a lengyel pénzek) – amelyek nem tartalmaztak lengyel pénzt. Ez különösen a nagyszámú leleteknél feltűnő. Ecsédről ismeretes egy 15739 db-os lelet, amelyből 15 734 db magyar volt. A 4013 db-os egrim leletből 4010 db volt magyar. A 6675 db-os gyomai, a 8400 db-os ostorosi, a 4420 db-os solti lelet kizárólag magyar pénzekből állt. Az 5985 db-os karádi leletben 5983 a magyar.

A leletelemzések a valóságnak megfelelően mutatják a lengyel pénzek arányát. Erdélyben és a hozzátartozó Partiumban volt legnagyobb a súlyuk, de a dunántúli pénzforgalomban is számolni kell velük. Igaz, hogy több dunántúli leletben – Berhida, Nagy-

csákány, Nagykanizsa stb. – csak néhány lengyel veret van, de a Dunántúlról is ismeretes olyan lelet – Almádi, Alsószid, Padrag stb. – ahol a lengyel pénzek vannak túlsúlyban. Leleteken belüli aránytalanságok azonban más országrészen is előfordulnak. Végeredményben tehát összességében és részleteiben is reális képet ad a reprezentatív felmérés a magyar és lengyel pénzek arányáról.

Reális képet ad a felmérés a lengyel vereteken belüli megoszlásról; túlnyomó – 80,21% – a lengyel és a kevesebb, mint 20% oszlik meg a lengyel tartományok veretei között. Fenntartással kell ugyanakkor következtetnünk a különböző kibocsátók és pénznemek %-os megoszlásából. Ez ugyanis függ a lelet záródásától. III. Zsigmond uralkodásának elején záródó leletben még nincs poltúra, ugyanakkor Johann Casimir uralkodási idejében záródó leletben alig található 1/2 garas. A fenntartás nem jelent azonban elutasítást; például Báthori István vereteinek csekély száma mindenképpen helytálló.

Végül a lengyel pénzeknek a magyar pénzverésre tett hatásáról kell említést tenni. Ez főleg az erdélyi pénzverésben érvényesült. Itt az aprópénzverésben a magyar denárok mellett a többszörös garasok verése a lengyel pénzek hatásának tudható be, míg a poltúra a Habsburg királyi pénzverésben I. Lipótnál tűnik fel és egészen Mária Teréziáig tart.

Idegen pénzek általános forgalma egy ország gazdaságának sohasem pozitív mutatója. Így a lengyel pénzek sem. Az aranyban, ezüstben gazdag középkori Magyarország Erdélyében ebben a korban inkább a nagyobb értékű dukátot, tallért verték, kellett verniük, aprópénzre éppen az intenzív dukát- és tallérverés miatt már kevés lehetőség maradt; s ennek kielégítésében segítettek a lengyel pénzek.

POLNISCHE MÜNZEN IN UNGARN IN DEM 16. UND 17. JAHRHUNDERT

(Auszug)

Das mittelalterliche Königtum Ungarn ist am Schlachtfeld von Mohács im Jahre 1526 zugrunde gegangen. In der westlichen Landeshälfte herrschten drei Könige vom Hause Habsburg, in der östlichen Hälfte – in Transylvanien – bildete sich ein nationales Fürstentum, während die Mitte des Landes von den Türken besetzt wurde. Die neue politische Lage forderte eine neue Wirtschaftspolitik, in deren Rahmen der Handel mit Polen eine bedeutende Rolle spielte. Dies ausserte sich auch in dem Geldverkehr.

Ungarn kämpfte in dem 16. und 17. Jahrhundert mit dem Mangel an Kleingeldern. Darin halfen die polnischen Münzen. Trotzdem ist ihre Presens im ungarischen Geldverkehr nicht positiv zu bewerten. Es gab viele Klagen gegen den Groschen, Halbgroschen und Polturen. Der Grund dafür war, dass die polnischen Münzen aus schwächeren Silber geprägt wurden, so kam bei der Umwechslung das ungarische Geld im Nachteil. Dies verursachte endlich, dass die schwachen polnischen Münzen in das Land einströmten, und dafür wurden die guten ungarischen Münzen ausser Landes gebracht.

Der Verkehr der polnischen Münzen, ihre zeitliche und räumliche Verbreitung zeigt sich am besten und am deutlichsten in den Funden. Die prozentuellen Teilergebnisse der selben werden an der Tafel und der Fundkarte verdeutlicht. Um eine Überbewertung von

diesen zu vermeiden, muss bemerkt werden, dass es im Landesgebiet viele Funde gibt, die keine polnische Münzen enthalten. Dies bestehen ausschliesslich aus ungarischen Prägungen, oder sind die Produkte der Münzstätten der Habsburgischen Provinzen. Und doch sind einige Funde besonders zahlreich.

Die Verteilung der verschiedenen Ausgeber und Geldsorten müssen wir mit dem Vorbehalt untersuchen, dass dies von dem Endjahr der Funde hängt. Da wir repräsentativ abgemessen haben, kommen Eventualitäten leichter vor. Am Anfang des Regieren Sigismund III. kann in den Funden keine Polture vorkommen, aber in den sich unter der Regiserungszeit Johann Kasimir geschlossenen Funden sind kaum Halbgroschen.

Der Verkehr fremder Münzen ist niemals positives Kennzeichen der Wirtschaft eines Landes. Das in Gold und Silber reiche mittelalterliche Ungarn bzw. Transylvanien musste zu dieser Zeit Ducat und Taler – die grösseres Wert besassen – prägen lassen, und hatte wenige Möglichkeit um Kleinmünzen zu prägen lassen. In diesem halfen damals die polnischen Münzen.

István Gedai